

FELSEFE DÜNYASI

2009/2 Sayı: 50 YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof.Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof.Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Doç. Dr. Erdal CENGİZ
Doç. Dr. İsmail KÖZ
Araş. Gör. Ahmet EYİMAYA

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S
INDEX ve TUBİTAK/ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

P.K 21 Yenışehir/Ankara
Tel & Fax: 0 312 231 54 40

Fiyatı: 15 TL (KDV Dahil)

Banka Hesap No: Vakıf Bank Kızılay şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No:11 Y.Mahalle/ANKARA
Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

SANATÇININ YARATICILIĞI YA DA YARATILIŞA TANIKLIĞI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Fulya BAYRAKTAR*

Rus mütefekkir Berdyaev, Dostoyevski'yi anlatırken diyor ki: "Hiç şüphe yok ki Dostoyevski büyük bir sanatçıdır. Ve yalnızca onun, böyle bir sanatçının varlığı, bütün bir Rus milletinin varlığını göstermek için yeterlidir. Ve büyük yargı gününde o, büyük bir sanatçı olarak, bütün bir Rus milletinin tanığı olacaktır."¹ Bu ifade ile sanatçının tanıklığına yüklenen anlama dikkat çekilerek, böyle bir anlam üzerinden bir sanat ve sanatçı irdelemesi denenecektir. Bu irdelemeye başlamak için örnek olarak seçilen anlam yüklemesi tasavvufun terminolojisinden istifade ile yapılmıştır. Ancak teolojik ve tasavvufi kavramsallaştırmalardan hareketle yapılacak olmakla beraber teolojinin terminolojisi içinde kalma iddiasından uzak, felsefi bir değerlendirme denemesi olacaktır.

Sanatı irdelemek, sanat hakkında düşünmek ve konuşmak, elbette sanat eserini yaratmak kadar etkileyici ve hatta belki de anlamlı değildir. Bu nedenle böyle bir deneme, sanata ilişkin olacak, ancak sanatın kendisi olamayacak olan bir denemedir. Felsefeye nazaran sanata bakıldığında, insan tecrübesini daha derinden anlamamıza imkân sağlayan bir alan görüyoruz. İnsanın "somut varoluş evreni" olarak karşımızda bir inceleme alanı olarak duran sanat, aynı zamanda sadece böyle bir inceleme yoluyla erişilemeyecek olan bir Varlık düzeyine taşır bizi. Ancak bir "sır" olarak anlaşılan, "sırlı" bir biçimde kavranabilecek olan "Varlık Sırrı" ile karşı karşıya olacağımız bir düzeye taşır. Aynı zamanda sanat, yine bu sırrı ve bununla birlikte insan varoluşunun en derin sırlarını öteki ile paylaşmaya en yatkın düzlemdir. Çünkü, "sanat, bireysel, toplumsal ve evrenselin dile geldiği alandır."² Tolstoy'un ifadesi ile sanat; anlaşılabilir ve ulaşılamaz biçimde olan bir düşünceyi, duyguyu; anlaşılabilir, hissedilebilir ve ulaşılabılır kılar.³

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı

¹ Nikolay Aleksandroviç Berdyaev, *Dostoyevski*, çev. Ender Gürol, İstanbul, 1998, s. 155.

² Afşar Timuçin, *Estetik*, İstanbul, 1993, s.209.

³ Lev Nikolayeviç Tolstoy, *Sanat Nedir?*, çev. Kâbil Demirkran, İstanbul, 2000, s. 91.

Sanat yoluyla insan, görülene yalnızca bakmaz, ona dalar, ona “katılır” ve onun temelinde bulunanla birleşir.⁴ Böylece insanla-eser, insanla-insan arasındaki sınır ortadan kalkar. İnsan bu sınırsızlıkta kendi asıl varoluşunu bulur. Çünkü bu, çokluktan kurtuluşun ve birliğe yönelişin bir tecrübesidir. Bu, ötekinin tecrübesi vasıtasıyla, öteki ile “birlikte-varolma” tecrübesidir. Belki de bu nedenle pek çok filozof, mütefekkir, mutasavvıf, sanatı -mesela; edebiyatı, tiyatroyu hatta musıkıyı- bir anlatım biçimi olarak seçmişlerdir. Zira sanat, hem insan tecrübesini daha derinden anlamamıza, hem de gerçekliği daha derin ve daha açık kavramamıza yardım eder. Belki de bu nedenle 20. yüzyılın var oluş filozoflarından Marcel, “sanatın çeşitli dallarının, müziğin, edebiyatın, dramının gerçeklik hakkındaki doğruları derinden kavramakta bize yardımcı olabileceğini düşünür. Bu alanlar, insan tecrübesinin özellikle belirli yönlerini daha derinden anlamakta zaman zaman felsefeden çok daha fazla imkân sağlayabilirler.”⁵ Tabii ki sanat, bir anlama-açıklama alanı değildir, ama insanı asıl varlığa götüren yollardan biri olarak o da bir anlamlandırma, anlam katma çabasıdır. İnsanın, her şeyden çok, kendini anlamlı kılma çabasıdır. Plotinus’un tesbiti ile ifade edilecek olursa “sanatlar yalnızca görülür objeleri doğrudan doğruya taklit etmezler, o doğal objeleri ortaya çıkaran nedenlere ulaşırlar.”⁶ Bu açıdan da sanat, Plotinus için de yine, insanı asıl anlama, asıl varlığa ulaştıran yollardan biridir.

İnsanoğlu evrendeki varoluş serüveninde, kendisi olmaya çalışmaktadır. Yani; “insan” olmaya. İnsan ne demekse, o olmaya çalışmaktadır. Bu aslında bir kâmil insan olma yolculuğudur ve kemâl giden pek çok yol vardır. Bu yolların hepsi, “kemâl”e ve “asıl kemâl”e, “asıl varlık”a doğrudur. Kemâl noktası ile asıl varlık arasındaki yolların, bir şekilde, asıl varlığın kendisi vasıtasıyla -onun sıfatları üzerinden de diyebiliriz- yüründüğünü görüyoruz. İnsanı O’na yaklaştıran yol, yine O’ndan yansıyan bir ışıkla aydınlanıyor. Burada “yol”un da, “ışık”ın da birer metafor olduğu hatırlanmalı, bu yansımaları takip etmek suretiyle ona ulaşma çabasının, ona benzeme, ondan yansıyanlardan herhangi birine benzeme çabası olduğu ifade edilmelidir. Bu, Tanrısal bir yetiyi

⁴ Gabriel Marcel, *The Mystery of Being*, Indiana, 1971, s. 26.

⁵Emel Koç, *Gabriel Marcel ve Sadakat*, Ankara, 2004, s. 28.

⁶France Farago, *Sanat*, çev. Özcan Doğan, Ankara, 2006, s. 65.

taklit etme çabası olarak değerlendirilebilir. Tanrının Tanrı olmaklığından dolayı ontolojik olarak onda var olan bu yetiler (buna teolojik bir terminolojiyi kullanarak Tanrı'nın sıfatları da diyebiliriz) insanda da, insanın da insan olmaklığından dolayı ontolojik olarak, bir çeşit yansımaları da olsa, mevcuttur, içkin olarak vardır. Çünkü Tanrının yaratması bitmiş-tükenmiş bir şey değildir ve yaratıklarında da devam eden sürekli bir oluştur. Özellikle ve hepsinden çok bu "yaratma" durumu, yaratılanlardan yalnızca insanda devam eder. Tanrı, insan aracılığı ile yaratmaya devam eder. Yani O'nun "yaratma" sıfatı, yalnızca insanda yansır. Şu halde daha varoluşun ifade edildiği noktada, hatta varlığın ifade edildiği noktada (eğer bütün var olanların yaratıcı bir Tanrı tarafından yaratılmış oldukları kabul ediliyor ise) yaratma kavramı ile, yaratma durumu ile karşı karşıya kalınıyor. Bu durumda kaçınılmaz olarak şu temel soru gündeme geliyor: "Nedir yaratmak?"

Tasavvufta "yaratmak" için "mânâdan sûrete geçmektir"⁷ tanımlaması yapılır. "Yaratma"yı kavramaya ve hatta onu estetik ve etikte birlikte kavramaya en çok imkân sağlayan tanım gibi görünüyor bu. Bu tanıma göre Tanrı, mânâdan sûrete geçmiştir yaratarak. Burada sûrete geçmek, Tanrı'nın mânâsının sûretlerde açığa çıkması anlamındadır. Tasavvufun yaratma için kullandığı bu tanımı Hegel, "güzellik" için yapıyor ve diyor ki: "Gerçekliğin ortaya çıkması, görünür hâle gelmesidir güzel."⁸ Yani Gerçekliğin mânâdan sûrete geçmesidir. Elbette o düzlemde mânâ da, sûret de bir ve aynıdır aslında. Bu nedenle "gerçeklik ve güzellik tek ve aynıdır" diyor Hegel. Böylece yaratmanın güzelliğinden ya da güzeli yaratmaktan bahsetmek bile anlamsızlaşıyor. Çünkü yaratmanın kendisi de güzel ile tek ve aynı oluyor. Yani gerçeklik, görünür hâle geldiğinde biz bir güzellik temâşâ ediyoruz. Belki de bu nedenle Ravaission diyor ki; "en kutsal ve en mükemmel güzellik, dünyanın sırrıdır."⁹ Ravaission'un "dünyanın sırrı" dediği, Marcel'in "Varlık Sırrı"¹⁰ diyerek ontolojik olarak daha belirgin kıldığı bu "sır"ın kendisinin de güzel ile aynı olduğu fark ediliyor bu noktada. Bu Varlık Sırrını,

⁷Ken'an Rifâi Büyükaksoy, *Sohbetler*, İstanbul, 1992, s.197.

⁸Nejat Bozkurt, *Sanat ve Estetik Kuramları*, İstanbul, 1995, s. 139.

⁹Tolstoy, a.g.e., s. 152.

¹⁰Gabriel Marcel, *The Mystery of Being*, Indiana, 2001.

yine sırlı bir biçimde keşfeder insanoğlu. Aslında bu keşif, fark ediş, kavrayış, bir “katılma”dır; Varlığın Sırrına Katılma! İşte bu katılma, yaratmaya katılmadır aynı zamanda ve güzele katılmadır.¹¹ Ravassion, en kutsal ve mükemmel güzelliğin dünyanın sırrı olduğunu söylüyordu çünkü yine ona göre; bütün varoluşun yaratıcısı olan o sırrın kendisi güzeldi. Bu nedenle o, “bütün dünya, mutlak bir güzelliğin eseridir ve o “güzellik”, varlıklara yerleştirdiği “aşk”la beraber, onların tek varlık sebebidir”¹² diyor nihaî olarak. Bu noktada mutasavvıfların yorumu ile başlı başına ve kendine has bir güzellik anlayışına dönüşen Tanrı’nın bilinmeyi istemiş, sevmiş olduğu ve bilinmek için yarattığı ifadesi hatırlanabilir. Tanrı’nın *gizli* bir hazine iken, bilinmeyi istemiş, bilinmeye *muhabet etmiş* olduğu biçiminde kutsî hadis olduğu söylenerek ifade edilen bu fikir, Allah’ın yokluk aynasında tecellî ve kendi güzelliğini temaşa edişini vurgulamak için kullanılmaktadır.¹³ Sahih olup olmadığı münakaşa konusu olmakla beraber,¹⁴ tasavvufî kaynaklarda sıkça zikredilen bu ifade felsefe açısından önemli olan burada dikkat çekilmek istenen fikirdir. Buna göre; bir “giz”li hazine olan, bir “sır”lı hazine olan, bir “Sır” olan Tanrı, mânâdan sûrete geçmeyi aşk ediyor. Yani; “sır” olan “güzellik” aşk ederek “yaratıyor”. Sır olanın güzellik olduğu fikrini de yine daha tanıdık bir biçimde bir hadis-i şerif ile ifade edelim: “Allah güzeldir, güzelliği sever.”¹⁵ Elbette mutlak varlığın sevmesi, yaratmasından başka bir şey değildir. Zira yaratması zaten aşk etmesidir. Ama yine de “Allah güzeldir, güzelliği yaratır” yerine güzeli, güzelliği sever ifadesinin kullanılması, belki dikkat edilmesi gereken bir başka noktaya bizi götürmelidir: “Güzelliği sevmek ve istemek” noktasına.

Estetiğin kurucusu olarak anılan Baumgarten; insan güzellikle, aynı kökten olan özdeş bir tabiata sahiptir diyor. Aslında insan, güzeli sevmek ve istemekle, kendini

¹¹T. Langan, “Existentialism and Phenomenology in France”, *Recent Philosophy: Hegel to Present*, New York, 1966, s. 377.

¹²Tolstoy, a.g.e., s. 152.

¹³Beşir Ayvazoğlu, *Aşk Estetiği*, İstanbul, 1996, s. 66.

¹⁴Tasavvufta âlemin yaratılışı ile ilgili konuları izâh sadedinde rivâyet edilen bu hadis ile ilgili olarak bir takım ilim ve hadis ricâlinin karşı çıktığı ve uydurma olduğunu söyledikleri bilinmektedir. Ancak Kur’an’daki bazı âyetlere uygunluğu nedeni ile bu hadisin mânâsını kabul etmek sûretiyle mânâyâ ve Kur’an muhtevasına uygunluğa dikkat çekmiş olanlar da vardır. Konu ile ilgili geniş yorum ve değerlendirmeler için bkz. Yıldırım Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara, 2009.

¹⁵Muslim, el-Câmiu’s-Sahîh, *Kitabu’l-İman*, İstanbul, 1981, 147, C. I, s. 93; Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, İstanbul, 1981, C.IV, s. 133, 134, 151.

sevmiş ve istemiş olacaktır. Filozof Coster, biraz daha ileri giderek; “iyilik-doğruluk ve güzelliği kendisinde toplayan, Tanrıyla özdeşleşir”¹⁶ demektedir. Bu fazla ileri ve bu fazlalıktan dolayı da maksadını aşmış olabilecek olan adımın arkasında yatan ve onu biraz daha anlaşılabilir kılacak olan heyecan; iyilik-doğruluk ve güzelliğin Tanrısallığı karşısındaki heyecandır ve onunla birleşmenin, ona katılmanın insana kazandıracağı seviyenin idrakinin heyecanıdır. Ama yine tasavvufî terminoloji ile ifade edildiğinde, zaten beşeriyetin yaratılmasındaki gâye de budur: Yani “beşer”in “güzel”e katılması. Yani; Güzeli ahlâk! Burada ahlâkın en mükemmel seviyesinin “güzel” ile ifade edilmiş olduğuna da dikkat edilmelidir. O noktada iyi ile güzel bir ve aynı olmasına rağmen, güzel tercih edilmiştir ifade için. “Estetikçilerle ahlâkçılar alanlarını ayrı tutmak adına güzeli iyile karıştırmamaya özen gösterebilirler de bu iki şey sık sık birbirine karışır. Güzelden yola çıktığımızda iyile yüz yüze geliriz, iyiden yola çıktığımızda güzeli karşımızda buluruz.”¹⁷ Bu nedenle salt ahlâk ya da salt estetik açısından güzeli ve iyiyi ele almak yetersiz olacaktır ve bu noktada güzel olanın iyi olduğu ontolojik yaklaşımı oldukça kuşatıcı görünmektedir. Bu yaklaşım teolojik olarak da anlamlıdır ve güzel ahlâk ile ifade edildiği anlamı ile ahlâk, güzelliğin üstlenilmesi olmaktadır. Ve elbette güzelliği üstlendikçe güzelleşmektedir. Görülüyor ki ahlâkî bir irade ile kendisine katılan mükemmellik, yalnızca iyilik değil, aynı zamanda güzeldir. Aynı şekilde artık, akılla algılanan mükemmellik de yalnızca doğruluk değil, aynı zamanda güzeldir ve güzellik de yalnızca duygularımızla ayırdına vardığımız mükemmellik değil, bütün bir varoluşumuzla kendisine katıldığımız mutlak mükemmelliktir.

Mutlak mükemmellik, yani güzellik’e doğru olan yolların, O’nu taklit etmek sûretiyle yürüdüğü ifade ediliyor. Şimdi bu noktada, bu yollardan birinin, “yaratma” yolunun, (yaratma sıfatını taklit yoluyla *varlık sırrına katılmanın*) insan için aynı zamanda hem etik, hem de estetik olarak güzelliğe katılma yolu olduğunu tespit etmek gerekmektedir.

Kadîm felsefede, “Creatio Dei” yani “Tanrının Yaratması” karşısında “İmitatio Dei” yani “Tanrının taklit edilmesi” durumunun insanoğlunu yücelten bir erdemli tavır

¹⁶ Tolstoy, a.g.e., s. 153.

¹⁷ Timuçin, a.g.e., s. 19.

olduğu ifade edilirken, burada taklîdin, yaratma sıfatı üzerinden olduğuna da örtük olarak dikkat çekilmektedir. Ve ayrıca bu taklit, Tanrının yaratması karşısında duyulan şükranın bir ifadesidir. Yani bu bir “şükür”dür. Bu anlamda taklit etmek, asla Tanrılaşmaya çalışmak demek değil, tam tersine kul olduğunu idrak etmek, kendini bir kul olarak idrak etmek ve yaratılmış olduğu için şükretmektir. Bu şükür, bütünüyle aşka, güzele, yaratmaya, aşkla, güzellikle ve yaratarak katılmanın ta kendisidir. Yani sanattır. Ya da sanat budur. Ya da bu; sanattır. Bu, her anlamda sanat, ama asıl anlamda ve en yüksek ve kozmik anlamı ile varolma sanatıdır. İnsan olma sanatıdır. *Kendini insan olarak gerçekleştirme sanatıdır.* Bu yolculuğa çıkmak, “insan ne demekse o olma çabasıdır.” Bu yolu lâıyık ile yürümek, işte o; “insan ne demekse o olma sanatıdır.”

Schopenhauer diyor ki; “Tanrısal irade kendini dünyada çeşitli düzeylerde gösterir. Tanrısal iradenin kendini gösterme düzeyi ne kadar yüksek ise, güzellik de o kadar fazla olur.”¹⁸ Ashında teolojik estetik kuramlar açısından her şey Tanrısal iradenin kendisini açılmasıdır. Dolayısı ile sanat eserinde de durum farklı değildir. Örneğin Hegel’e göre sanatta Tanrı insandan giderek kendini açılır.¹⁹ Tanrısal iradenin insanda yaratma hâli olarak yaratmaya devam etmek sûretiyle kendisini gösterdiği düşünüldüğünde, yaratmanın kendisi vasıtasıyla devam ettiği insan, bu nedenle hem yarattıklarında, hem de bizzat kendi varoluşunda güzelliği yansıtmış olacağından, hem bir sanat eseri yaratmış, hem de “yaratma”ya ve güzellik’e katılmak sûretiyle kendisini bir sanat eseri olarak onaylamış ve üstlenmiş olacaktır. Bu onay (şâhitlik, tanıklık) yoluyla insan, insan olmak sanatını icra ederek tam da insan olduğu, kendisini insan olarak onayladığı için aynı zamanda bu eserin (kendisinin) yaratıcısını da onaylamış olacaktır. Bu sırı katılma, bu sırlı katılma, bir bile-isteye katılma olacaktır. Bu anlamda insan olmak sanatı da dahil olarak hiçbir sanat; iradesiz, şuursuz, bir takım duygulanımlarla ulaşılan ve gerçekleştirilen bir seviye değildir. Onun sırlı bir katılma olması, insanın kendisinden vazgeçerek değil, kendisinden geçerek (kendisine yürüyerek, kendisini idrak ederek ve kendisini aşarak) ulaştığı bir seviye olduğu anlamını taşır. Onun aşkla gerçekleştirilen bir hareket olması, aşkın dışındaki sıfatlardan vazgeçerek değil, bütün o sıfatlardan

¹⁸Tolstoy, a.g.e., s. 149.

¹⁹Timuçin, a.g.e., s. 71.

geçerek ulaşılmış bir seviye olması anlamını taşır. Zira yaratmayı aşktan, aşkı güzellikten ayırmak mümkün değildir. Hiçbirinden vazgeçmemek, ama insan olarak eğer “aşkla, güzelliği yaratma” sırrına katılacak isek, bu sırda *insan olarak* katılacağımızı unutmamak, *insan olarak* bu sürece kendimizi katmak zorunludur.

Tanrısal iradenin kendisini çeşitli düzeylerde gösterdiğini söylüyordu Schopenhauer. Ve bu nedenle de her düzeyin kendi güzelliğini taşıdığını ifade ediyordu. İnsan olma düzeyi de, kendini gerçekleştirdiği zaman, kendinde asıl güzelliği yansıttığı zaman güzeldir. Bir başka düzeye, Tanrı olma düzeyine ulaşma çabası değildir bu asla! Schopenhauer, devam eder bu fikir üzerinde ve şöyle söyler: “Birinin kendisinde Tanrısal iradenin yansımaları sağlaması, güzelliği algılanır kılar. Dolayısı ile her insan, farklı düzeylerde de olsa, bu iradeyi (ki o Aşk’tır) gerçekleştirme gücüne sahiptir.”²⁰ Aşkı kendinde gerçekleştirebilme gücü! Sanat, aşkın (mânânın) görünür kılınması olduğuna göre, galiba sanatçı bu güce daha çok sahiptir ve o, daha yüce bir güzelliği görünür kılar. Bunu tersinden okursak; asıl sanatçı, daha yüce bir güzelliği (mânâyı) görünür kılandır (sûrete geçirendir). Mânâ da, sûret de bütün anlamları ve mutlak anlamları ile de birlikte düşünüldüğünde, sanat hakkında oluşturulabilecek şu üç seviye ile karşılaşılır: aşkı temâşâ, aşkı terennüm ve aşkı tefekkür.

Şüphesiz en tesirli sanat, içine aşk karışan sanattır. Ama aşkı yalnızca içinde duymak sanat eserini yaratmak için yetmeyeceği gibi, hiçbir biçimde bir yaratıcılığa dönüşmeyen aşk da zaten esasen Tanrısal bir aşk değildir. Tanrının aşk olarak kalmak yerine yarattığı düşünüldüğünde bunun böyle olduğu açıktır. Tıpkı Tanrının yaratmasında olduğu gibi, kaynağında aşk olan sanat, önce sanatçıya sonra da karşısındakilere, o sanatın muhababına sirayet eder. Ne ki güzeldir, onda Hakkın nûru zuhur etmiştir. Öyle ise sanat, Hak nûrunu zâhir kılmak için bir araçtır. Zaten ilâhî ruhta ne güzellik varsa, onun sırrına katılan sanatçının ruhunda da onlar vardır (insanın mikro kozmos yani zübde-i âlem olmaklığı dolayısı ile) ve sanatçının ruhundan yansıyanlar ashında makro kozmostan yani ilâhî-mutlak mükemmellikten yansımaktadırlar. Fichte bunu; asıl mutlak ruhun kendisi güzeldir ve sanat; sanatçının ruhunda yatan bu mutlak ruhtan

²⁰Tolstoy, a.g.e., s. 149.

dolayı olan güzelliğin yansımasıdır²¹ biçiminde ifade eder. Dostoyevski'nin bu fikri ifadesi daha nettir; evren ruhu insanda içkindir. Yaratılışında vardır. Çünkü yaratma, kendinden vermedir. Dolayısı ile Tanrı insana kendinden vermiştir. Ve elbette mutlak varlık olmadığı için insanın yaratması (ki buna dönüştürmesi de diyebiliriz) kendinden verme olmayacak, kendisine Tanrının verdiğinden verme olacaktır. Yani bu anlamda sanat, Tanrının insanda ve insan aracılığıyla yaratmaya devam edişidir.

İnsan; güzelliğin, kendisi aracılığı ile görüldüğü varlık seviyesidir. Güzellik, kozmik bir düzende, ya da Tanrısal alanda değil, burada ve insan aracılığı ile görünmektedir. Hegel, sanat, ruhun madde içinde görünüşüdür, diyerek sanatın bu kozmik anlamına gönderme yapar. Hegel'e göre; sanat, şeylere giren, şeylerin içine işleyen insan ruhsallığını ortaya koyar, bir bakıma onda kendini şeylere veren insan vardır.²² Dolayısı ile Tanrının kendini açılmadığı insan ruhu vasıtası ile ve en çok da sanat eserinde bu açım-lama devam eder. Yine Hegel'e göre; sanat eserinde ruh ile maddenin âhengi vardır. - Sanat eseri ister ontolojik olarak insanın ta kendisi diye alınsın, ister yaratıları olarak alınsın, orada ruh ile maddenin âhengi vardır.- Ancak ruhun madde içinde görünüşü ile oluşacak olan bu âhenk, her sanat eserinde aynı derecede olmayabilir. Hegel'e göre, sanatın kullandığı malzemeler ruhu ifadeye derece derece kabiliyetli olduğu için değişik sanatlar doğmuştur. Son tahlilde, maddi olandan ruhanî olana doğru, Hegel'in sınıflaması ile ele alacak olursak; mimarî, heykel, resim, musikî ve şiir sırası ile yükselir sanat.²³ Sanatlar ilerledikçe son tekemmül noktasında şiirin olması, sanatın fikre doğru ilerlediğini gösterir. Aslında bu merhalelerin her birinde fikir vardır ama bu sıralama sanatın daha çok tefekküre, tefekkürün de daha yüksek ifade formlarına ihtiyaç duyduğunu ve asıl güzelliğin bu nokta olduğunu göstermektedir. Biraz önce aşk için yapılan değerlendirme şimdi güzellik açısından tekrar edilebilir: Güzelliğin teması, güzelliğin terennümü ve güzelliğin tefekkürü birlikte var olmak durumundadır. Asıl yaratmada bu böyledir çünkü.

²¹ A.g.e., s. 145.

²² Timuçin, a.g.e., s. 71.

²³ Bozkurt, a.g.e., s. 153.

Asıl yaratma, Tanrının yaratmasıdır. Asıl mânâdan bütün sûretleri yaratmanın yaratmasıdır. Sanatçı ise doğadakini dönüştürerek ondaki ve kendisindeki Tanrısal özü görünür kılar. Asıl yaratma, asıl mânâyı sûrete yansıtmak olarak düşünüldüğünde, sanatçının yaratmasının “dönüştürerek yeni bir sûret oluşturmak ve onun vasıtası ile asıl mânâyı işaret etmek” olduğunu görüyoruz. Bu nedenle böyle bir yaratma, kozmik anlamda insana bir yaratıcı olma duygusu zannı yerine, gerçek yaratıcıyı fark etme imkânı verir. Michalangelo'nun, *Musa Heykeli*'ni bitirdikten sonra karşısına geçerek; “Ey Musa, konuşsana, neden konuşmuyorsun!” diye haykırması, bu idrakin karakteristik bir örneğidir. Sanatçı, Musa heykelini hareket ettirebilmiş ve konuşturabilmiş olsaydı bile - mesela bugün sinema sanatında yapılabiliyor olduğu gibi- yine de durum değişmezdi. Çünkü ister insan olarak kendimiz olma sanatını yani insân-ı kâmil olma sanatını gerçekleştirecek olalım, ister bir tefekkür sanatı gerçekleştirelim, ya da bir başka sanat eseri oluşturalım; hem o oluşturduğumuz, dönüştürdüğümüz şeydeki hem de kendimizdeki Tanrısal özü görünür kılmaya çalışıyoruz demektir. Yani aslında sanat, varlığa katılmanın, varlığı sevmenin, Tanrı'yı sevmenin bir yolu, bir ifadesi, bir şükrüdür. Bu kozmik açılımı ile denilebilir ki sanat; insanı huzura götürür. O huzurda yaratma ile aşk, güzellik ile iyilik, güzellik ile aşk, ya da bunların hepsi bir ve aynıdır ve dolayısı ile sanat, hem estetik hem de etik bir seviyedir.

Abstract: An Essay on the Evaluation of the Creativity of Artist or his Witness of Creation

Art is a way, gratitude and expression of participation in being, love of being, and love of God. Either we realize the art of being ourselves as humans, that is, the art of being a perfect man, or we realize another work of art; it means that we try to make the divine substance appear in both what we try to transform and in ourselves. It can be claimed in this ontological meaning criterion that art takes man into peace, and into the presence of God. It is at that peace and presence of God that creation and love, beauty and good, beauty and love or all of them are one and the same and hence art is both an aesthetic and ethic level. This article is an experiment on esthetics based on an ontology

that makes it possible for us to tackle art as an activity on this level. The ontological, ethical and aesthetic dimensions of creation were analyzed a long side with concepts such as being, love, witness, reciprocal witnessing and existence, being at peace, emanation, participation, imitation, and gratitude.

Key words: Art, artist, creation, gratitude, aesthetics.

KAYNAKLAR:

Ahmet bin Hanbel, *el Musned*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981

Ayvazoğlu, Beşir, *Aşk Estetiği*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1996

Berdyayev, Nikolay Aleksandroviç, *Dostoyevski*, çev. Ender Gürol, Kavram Yayınları, İstanbul, 1998

Bozkurt, Nejat, *Sanat ve Estetik Kuramları*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995

Büyükaksoy, Ken'an Rifâi, *Sohbetler*, Hülbe Yayınları, İstanbul, 1992

Farago, France, *Sanat*, çev. Özcan Doğan, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2006

Koç, Emel, *Gabriel Marcel ve Sadakat*, Art Yayınevi, Ankara, 2004

Langan, T., "Existentialism and Phenomenology in France", *Recent Philosophy: Hegel to Present*, Random House, New York, 1966

Marcel, Gabriel, *The Existential Background of Human Dignity*, Harvard University Press, Massachusetts, 1971

Marcel, Gabriel, *The Mystery of Being*, St. Augustine's Press, Indiana, 2001

Muslim, *el- Câmiu's-Saîih*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981

Timuçin, Afşar, *Estetik*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1993

Tolstoy, Lev Nikolayeviç, *Sanat Nedir?*, çev. Kâbil Demirkıran, Şûle Yayınları, İstanbul, 2000

Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, TDV Yayınları, Ankara, 2009